

УДК 340.61-618

І.І. Митрофанов,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького
національного університету імені Михайла Остроградського

І.В. Лисенко,

кандидат медичних наук,
доцент кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького
національного університету імені Михайла Остроградського

КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена кваліфікуючим ознакам тяжких тілесних ушкоджень. Одним із основних конституційних положень є те, що життя та здоров'я людини визнається найвищою цінністю в Україні. Кримінальний кодекс України, розвиваючи конституційні положення, в ієрархії об'єктів кримінально-правової охорони поставив у статті 1 на перше місце інтереси людини. Проте такий правовий фундамент не вплинув на те, щоб, злочинність, пов'язана з посяганнями на життя та здоров'я особи, суттєво знизилась. Кваліфікуючі ознаки тяжкого тілесного ушкодження сформульовані достатньо лаконічно та не викликають складнощів у судовій практиці за винятком тяжкого тілесного ушкодження із заподіянням смерті потерпілому (ч. 2 ст. 121 КК). Кримінально-правові нормативи, що встановлюють покарання за кримінальні правопорушення проти здоров'я, є бланкетними, тобто містять посилання на Правила визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, якими сьогодні встановлюються лише процедура визначення ступеня тяжкості таких ушкоджень (їх опис), медичні ж критерії затверджує Міністерство охорони здоров'я України. Це не відповідає моделі правничої держави, закріпленої в ст. 1 Конституції України, оскільки суттєво ускладнює можливість контролю за обсягом кримінальної відповідальності, що зумовлено потребою в урахуванні норм нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України. Із огляду на це слід розробити та прийняти закон про основи визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, в якому мають знайти легальну фіксацію критерії та порядок визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

Ключові слова: тілесні ушкодження, тяжкі тілесні ушкодження, кваліфікуючі ознаки тяжких тілесних ушкоджень, мучення, залякування потерпілого або інших осіб, расова, національна або релігійна нетерпимість, замовлення.

Постановка проблеми. Одним із основних конституційних положень є те, що життя та здоров'я людини визнається найвищою цінністю в Україні. Саме тому Кримінальний кодекс (далі — КК) України, розвиваючи конституційні положення, в ієрархії

об'єктів кримінально-правової охорони поставив у статті 1 на перше місце інтереси людини. Проте такий правничий фундамент не вплинув на те, щоб, злочинність, пов'язана з посяганнями на життя та здоров'я особи, суттєво знизилась. Так, у 2017 році

вчинено 38 274 кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, в 2018 — 39 164, за вісім місяців 2019 року — 33 824. Серед посягань проти життя та здоров'я людини особливе місце посідають факти заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (в 2017 році — 2 058 випадків, у 2018 — 2 113, за вісім місяців 2019 року — 1372), оскільки здебільшого призводять до найістотнішої шкоди здоров'я особи, що здебільшого призводять до встановлення інвалідності потерпілому.

Проведені вітчизняними та зарубіжними вченими наукові пошуки та судово-медична практика експертизи свідчать, що наслідком кримінально протиправного посягання на здоров'я жертв у непоодиноких випадках є втрата будь-якого органу або його функцій. У подібній ситуації огляд на несприятливі наслідки кримінально караного делікту для здоров'я потерпілого відіграє суттєву правничу роль, що уможливорює органам досудового розслідування та суду вірно оцінити дії обвинувачених і встановлювати ступінь їх вини за наявності висновків правильно проведених судово-медичних експертиз [1, с. 81—87; 2, с. 862—867]. Крім цього, оцінка тяжкості шкоди здоров'ю, що заподіяна кримінально протиправним діянням потерпілому, є потрібною умовою для реалізації цілісної програми захисту прав і інтересів жертви посягання. Не менш значущим є правильне правниче оцінювання кваліфікованих видів заподіяння тяжких тілесних.

Стан дослідження. Питання правничої регуляції встановлення покарання за спричинення тілесних ушкоджень, удосконалення правозастосовної практики в цій сфері розглядалися тільки фрагментарно в роботах, присвячених кримінально-правовій про-

тидії тілесним ушкодженням, таких авторів, як Л.О. Андреева, М.К. Аніянц, М.І. Бажанов, А.В. Байлов, В.І. Борисов, С.В. Бородін, В.К. Гришук, Л.І. Гуревич, Н.О. Гуторова, Т.Г. Даурова, М.І. Загородников, Т.В. Кондрашова, М.Й. Коржанський, Ю.М. Крутов, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, І.П. Портнов, Б.С. Сидоров, В.В. Сташис, В.В. Шаблистий, М.Д. Шаргородский, С.С. Яценко й інші вчені. Опис тілесних ушкоджень досліджувався такими фахівцями в галузі судово-медичної експертизи, як: О.В. Дунаєв, В.Д. Мішалов, А.О. Моргун, О.О. Моргун, М.М. Тагаєв, В.В. Хижняк і інші. Проте наукових праць, пов'язаних із розв'язанням проблем встановлення покарання за заподіяння тяжких тілесних ушкоджень спільними зусиллями вчених-криміналістів і вчених медичних галузей науки взагалі не було, внаслідок цього сьогодні констатується наявність термінологічної плутанини в чинному законодавстві не лише про кримінальну відповідальність, а й про охорону здоров'я. Разом з тим, вивчення розглядуваної проблеми уможливорює висновок, що питання встановлення тяжких тілесних ушкоджень за кваліфікованими видами характеризуються комплексністю, тобто є одночасно і медичними, і правничими.

Мета роботи. Створення цілісної картини усвідомлення кваліфікуючих ознак заподіяння тяжкого тілесного ушкодження людини з метою отримання знань про них і однакового розуміння при реалізації кримінально-правового нормативу, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України.

Виклад основного матеріалу. Кваліфікуючі ознаки тяжкого тілесного ушкодження — вчинення цього кримінально караного делікту: 1) способом, що має характер особливого

мучення; 2) групою осіб; 3) з метою залякування потерпілого або інших осіб; 4) з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості; 5) на замовлення; 6) із заподіянням смерті потерпілому (ч. 2 ст. 121 КК).

Необхідно виходити з того, що тяжкі тілесні ушкодження завжди спричиняють потерпілому мучення. Кваліфікованим тяжке тілесне ушкодження визнається в тому разі, якщо винний завдає потерпілому особливо тяжких страждань та спеціально діє таким чином, щоб заподіяти особливі мучення, нестерпного фізичного болю [3, с. 160]. Заподіяння мук характеризується діями, що спрямовані на тривале позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, залишанням потерпілого в шкідливих для здоров'я умовах і іншими подібного характеру діями [4]. При цьому судово-медичний експерт не встановлює факту заподіяння тілесних ушкоджень способом, що має характер особливо мучення (оскільки це поняття правове), він лише констатує факт застосування саме таких способів заподіяння ушкоджень іншій особі.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене групою осіб, має місце в тому разі, якщо двоє або більше винних повністю або частково виконують об'єктивну сторону заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження та в такий спосіб є співвиконавцями цього кримінально протиправного делікту. При цьому особи, усвідомлюючи характер вчинюваного кримінально караного діяння, безпосередньо брали участь в процесі заподіяння тяжких тілесних ушкоджень потерпілому, застосовуючи до нього насильство. Участь у вчиненні цього діяння також може виражатися не тільки в нанесенні ударів, але й в інших насильницьких діях, що об'єк-

тивно спрямовані на пригнічення волі потерпілої особи або на позбавлення його фактичної можливості зробити протидія. Заподіяння на тяжких тілесних ушкодженнях необхідно визнавати вчиненим простою групою осіб і в тому разі, якщо інша особа приєдналася до вчинення суб'єктом дій, спрямованих на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.

Кваліфікувати умисне тяжке тілесне ушкодження як таке, що вчинено з метою залякування потерпілого або інших осіб, слід у тому разі, якщо такі ушкодження заподіюються для викликання у вказаних осіб почуття страху перед винним чи іншими особами. Залякування становить основний зміст погрози, що висловлюється для того, щоб викликати у потерпілого або інших осіб емоції страху, переляку та жаху для пригнічення волі потерпілої особи. Однак страх не є самоціллю заподіяння цих ушкоджень. Здебільшого він є засобом впливу на потерпілого чи інших осіб, щоб примусити їх виконати певну дію чи утриматись від її виконання. Іншими особами, на залякування яких спрямоване спричинення тяжких тілесних ушкоджень потерпілому, можуть визнаватися будь-які особи, на яких, на погляд винної особи, вчинення вказаних дій щодо потерпілого може бажано для заподіювача ушкоджень вплинути (близькі родичі потерпілого, його друзі та колеги по роботі) [5, с. 284].

Кваліфікувати умисне тяжке тілесне ушкодження як таке, що вчинено з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості. Нетерпимість до нації (раси) може виникнути на ґрунті почуття національної винятковості особи, її приналежності до «вищої» раси, її уявлення про те, що її національність (раса) відрізняється від інших національностей

(рас), оскільки вона за інтелектуальним і моральним рівнями вища, ніж інші національності або «неповноцінні» раси.

Релігійна свобода є правом: сповідати будь-яку релігію; не сповідати ніякої релігії; вільно обирати, мати та поширювати релігійні й інші переконання здійснювати релігійне виховання й викладання, об'єднуватися в релігійні організації; діяти відповідно до релігійних переконань на основі повної рівності перед законом незалежно від ставлення до релігії. Релігійна свобода є елементом свободи совісті [6, с. 52, 444]. Релігійна нетерпимість специфічна своєю демонстративністю, абстрагованістю від особистих якостей конкретного адресата нетерпимості, прагненням вбачати в ньому наявні або приписувані всієї конфесії недоліки, нікчемністю чи відсутністю безпосереднього приводу до цього «надособистого» конфлікту [7, с. 123]. Суттєвим є констатація того, що релігійна нетерпимість може стати мотивом до вчинення кримінально протиправного делікту не тільки проти особи, що має певне віросповідання, але й невіруючого, атеїста. Отже, як мотив кримінально караного діяння релігійна нетерпимість, пов'язана зі сповіданням іншої релігії, ніж та, яку сповідує винний, сповіданням релігії взагалі або не сповіданням релігії зовсім.

Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень на ґрунті расової, національної, релігійної нетерпимості припускає як мотив нетерпимість до людей іншої раси, національності або віросповідання, вираження свого невисного ставлення в цілому до тієї або іншої раси, нації або релігії. Для кваліфікації кримінально караного діяння за ч. 2 ст. 121 КК України необхідним є встановлення конкрет-

ного мотиву, зокрема расової, національної, релігійної нетерпимості. Мотиви, названі в цій нормі, можуть поєднуватися з іншими мотивами (мотивом помсти, корисливими або хуліганськими спонуканнями), але, у той же час, національна, расова або релігійна нетерпимість має «статус» домінуючого мотиву вчиненого.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене на замовлення — це умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Подібне доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується заподіяти умисне тяжке тілесне ушкодження, а замовник — вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального (сплата виконавцеві винагороди за спричинення умисного тяжкого тілесного ушкодження, передача чи збереження прав на майно, звільнення від майнових зобов'язань, тобто винний (виконавець) прагне отримати матеріальну вигоду або іншу винагороду) чи нематеріального (будь-які дії, вчинення чи невчинення яких безпосередньо не пов'язане з матеріальними інтересами виконавця кримінально протиправного діяння, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України) характеру або ж не вчинювати їх.

Якщо замовлення умисних тяжких тілесних ушкоджень мало форму угоди, відповідальність за ч. 2 ст. 121 КК настає незалежно від того, коли

були вчинені обіцяні виконавцеві дії — до чи після заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень, виконав чи не виконав замовник свою обіцянку, збирався він це робити чи ні. Замовник умисного тяжкого тілесного ушкодження залежно від конкретних обставин провадження має визнаватися або підбурювачем, або організатором кримінально протиправного діяння (якщо тільки він не є його співвиконавцем). Його дії належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 27, ч. 2 ст. 121 КК. Дії замовника умисних тяжких тілесних ушкоджень, який одночасно був і співвиконавцем цього кримінально протиправного делікту, кваліфікуються за ч. 2 ст. 121 КК як умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене на замовлення групою осіб. Якщо замовник доручив заподіяти потерпілому тілесні ушкодження, а виконавець умисно вбив його, замовник несе відповідальність за співучасть у тому кримінально протиправному делікті, який він організував чи до вчинення якого схилив виконавця, а останній — за той кримінально протиправний делікт, який він фактично вчинив (його дії в разі вбивства слід кваліфікувати за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України) [8].

Умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого є найнебезпечнішим видом розглядуваного кримінально протиправного делікту. Незважаючи на наявність особливо обтяжуючої обставини КК України відносить цей кримінально протиправний делікт, як і просте умисне тяжке тілесне ушкодження, до категорії тяжких (ст. 12 КК України). У цьому складному для з'ясування складі кримінально протиправного делікту поєднані два самостійні діяння — умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження та за-

подіяння смерті через необережність. Це певним чином створює труднощі в кваліфікації діянь і необхідності розмежування їх, з одного боку, від умисного вбивства, а з іншого — від вбивства через необережність.

Із об'єктивної сторони аналізований кримінально протиправний делікт полягає в заподіянні тяжких тілесних ушкоджень (фактично небезпечних для життя), що спричинило тяжкіший наслідок — смерть потерпілого. Якщо головною причиною настання смерті є щось інше, наприклад, недбало надана медична допомога або індивідуальні особливості організму потерпілого, діяння не кваліфікується за ч. 2 ст. 121 КК України. Для кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 121 КК необхідно встановити настання смерті безпосередньо внаслідок заподіяння тяжкого тілесного ушкодження потерпілому, тобто між заподіянням тяжких тілесних ушкоджень та настанням смерті має бути безпосередній причинний зв'язок. При цьому не має значення, коли настала смерть: відразу або незабаром після заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або через якийсь час.

Особливу складність на практиці представляє оцінювання суб'єктивної сторони цього кримінально протиправного делікту, психічного ставлення винного до діяння і його наслідків. Так, Пленум Верховного Суду України у п. 22 Постанови «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» у від 7 лютого 2003 року № 2 зазначив, що для відмежування умисного вбивства від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК), суди мають ретельно досліджувати докази, що мають значення для з'ясування змісту та спрямованості умислу винного. Питання про умисел слід вирішувати

виходячи із сукупності всіх обставин вчиненого діяння, зокрема, враховувати спосіб, знаряддя кримінального правопорушення, кількість, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, причини припинення кримінально протиправних дій, поведінку винного і потерпілого, що передувала події, їх стосунки. Визначальним при цьому є суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій: при умисному вбивстві настання смерті охоплюється умислом винного, а в разі заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, ставлення винного до її настання характеризується необережністю [8].

Аналізуючи кримінальні правопорушення проти здоров'я, М.І. Загородніков цілком справедливо вказував, що необхідно досліджувати психічне ставлення винного до суспільно небезпечної дії (бездіяльності) і до шкідливих наслідків [9, с. 29]. Тому кваліфікація за ч. 2 ст. 121 КК України можлива лише у разі, якщо тяжкий характер ушкодження охоплювався умислом винного і якщо винний передбачав цей наслідок. Кримінально протиправне діяння не може бути кваліфіковано за ч. 2 ст. 121 КК, якщо смерть потерпілого сталася внаслідок необережного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження [10, с. 208].

Це пов'язано з тим, що умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, відбувається із двома формами вини. Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 121 КК (за ознакою спричинення смерті через необережність), із суб'єктивної сторони характеризується: умислом (прямим або непрямим) щодо заподіяння тяжкого тілесного ушкодження (перший наслідок) і необережністю (кримінально

протиправною самовпевненістю або кримінально протиправною недбалістю) стосовно другого наслідку — заподіяння смерті потерпілому. Це означає, що заподіяння смерті не охоплювалося умислом винного, однак він передбачав можливість її настання, але без достатніх до того підстав самовпевнено розраховував на її запобігання або не передбачав, але зважаючи на обставини справи, повинен був і міг передбачити можливість настання смерті. Тільки таке трактування вини дозволяє відмежувати вчинене від умисного вбивства, при якому особа бажає або свідомо допускає заподіяння смерті іншій особі, і від убивства через необережність, при якому завжди відсутній умисел на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень людині. Якщо у винного був відсутній умисел (прямий або непрямий) на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, а смерть потерпілого настала від порушення ним (винним) правил обережності і він, зважаючи на обставини справи, повинен був і міг передбачити її, то його дії кваліфікуються як убивство через необережність.

Так, Вироком Іванківського районного суду Київської області від 2 жовтня 2008 року гр. Ц. засуджено за ч. 1 ст. 119 КК України на 3 роки позбавлення волі. Ухвалою колегії суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Київської області від 3 грудня 2008 року вирок залишено без зміни. Суть справи полягала в тому, що Гр. Ц. 31 січня 2007 року, у будинку потерпілого гр. У. в с. Оліві Іванківського району Київської області, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, під час сварки на ґрунті особистих неприязних стосунків, проявивши кримінально протиправну недбалість, не передбачивши можливі тяжкі наслідки, наніс потер-

пілому удар кулаком в обличчя, спричинивши легке тілесне ушкодження у вигляді крововиливу в м'які покриви лобної ділянки голови. Від цього умисного удару гр. Ц. тілу гр. У. було надано прискорення, внаслідок чого він упав на тверду поверхню підлоги та отримав тяжке тілесне ушкодження у вигляді закритої черепно-мозкової травми, яка в подальшому стала причиною його смерті.

У касаційній скарзі потерпілі А., Б. і їх представник адвокат В. посиляються на односторонність та неповноту досудового та судового слідства, невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження. Вони стверджують, що умисел засудженого був спрямований на спричинення потерпілому тяжкого тілесного ушкодження або навіть на вбивство. Зазначають, що судами не враховано кількість та локалізацію тілесних ушкоджень на тілі гр. У., механізм їх заподіяння та суб'єктивне ставлення засудженого до наслідків своїх дій. Указують на безпідставність звільнення гр. Ц. за амністією. Просять скасувати судові рішення та направити справу на нове розслідування.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи касаційної скарги, колегія суддів вважає, що вона задоволенню не підлягає з таких підстав. Доводи у касаційній скарзі про те, що дії гр. Ц. кваліфіковано неправильно, необґрунтовані і спростовуються наведеними у вирок доказами. Згідно з висновками основної та додаткової комісійних судово-медичних експертиз на тілі гр. У. виявлено дві точки прикладання травмуючої сили в протилежних сторонах голови, а саме в лобній ділянці зліва та в потиличній ділянці воло-

систі частини голови. Крововилив у м'які покриви лобної ділянки голови утворився від дії тупого предмета, можливо удару рукою, та за ступеню тяжкості відноситься до категорій легкого тілесного ушкодження. Смерть потерпілого настала від закритої черепно-мозкової травми з переломом кісток черепа, забоем головного мозку і внутрішньочерепними крововиливами, яка не могла утворитися від окремого удару рукою чи ногою, а утворилася внаслідок падіння після приданого тілу прискорення (удару, поштовху).

Із показань самого засудженого, потерпілих, свідків, даних протоколів огляду місця події, відтворення обстановки й обставин події, убачається, що гр. Ц., маючи умисел на нанесення удару гр. У., не передбачав можливості отримання внаслідок цього тяжких тілесних ушкоджень або смерті потерпілого. Про це свідчить зокрема те, що він наніс потерпілому лише один удар, безпосередньо після його падіння кликав Л. для надання допомоги, нікому зі свідків не казав, що вбив гр. У. Відповідно до роз'яснень п. 26 постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», у разі, якщо особа, яка позбавила потерпілого життя чи заподіяла йому тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своїх дій чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення (кримінально протиправна самовпевненість), або ж не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачити (кримінально протиправна недбалість), її дії слід розглядати як убивство через необе-

режність чи заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження та кваліфікувати відповідно за ст. 119 чи ст. 128 КК. Не можна, зокрема, розглядати як умисне вбивство випадки, коли смерть потерпілого настала від ушкодження, одержаного при падінні від поштовху чи удару, якщо винний не бажав або свідомо не припускав настання таких наслідків. Такі дії, залежно від змісту суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, можуть кваліфікуватися як убивство через необережність чи як умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого. Тому висновок суду про те, що умисел гр. Ц. не був направлений на спричинення гр. У. тяжкого тілесного ушкодження або позбавлення його життя, є правильним.

За встановлених судом фактичних обставин Колегією суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнано, що дії гр. Ц. за ч. 1 ст. 119 КК України кваліфіковано правильно [11].

Висновки. Найнебезпечнішим видом посягання на здоров'я людини є умисне заподіяння їй тяжкого тілесного ушкодження, що має явну тенденцію до зростання. При тлумаченні кваліфікуючих ознак умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень на використанні вказівки на найближчий рід і видові відмінності. Для забезпечення дієвої протидії посяганням на одне з найважливіших благ — здоров'я людини необхідно розробити теоретично обґрунтовану концепцію адекватної кримінально-правової політики в сфері протидії кримінальним правопорушенням проти здоров'я як комплексну програму, що складається із системи принципів ідей та генеральних напрямів, якими визначається мета, завдання

кримінально-правової політики в сфері протидії кримінальним правопорушенням проти здоров'я, що засновані на засадах правничої держави та громадянського соціуму, а також сукупність засобів і методів, спрямованих на їхню реалізацію. Кваліфікуючі ознаки тяжкого тілесного ушкодження сформульовані достатньо лаконічно та не викликають складнощів у судовій практиці за винятком тяжкого тілесного ушкодження із заподіянням смерті потерпілому (ч. 2 ст. 121 КК). В єдиному реєстрі судових рішень, на жаль, не вдалося відшукати вироків, за якими дії винного (винних) кваліфікувалися за ч. 2 ст. 121 КК за ознакою заподіяння тяжкого тілесного ушкодження з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості. Це виглядає достатньо дивним, оскільки така нетерпимість розпалювалася (продовжує і сьогодні розпалюватися) на всіх телевізійних каналах, підконтрольних п'ятому Президенту України, що надавало карт-бланш «активістам» для вчинення відповідних кримінальних правопорушень. Генеральним прокурором при цьому заборонялося реєструвати кримінальні провадження щодо таких дій «активістів».

Подальші наукові розвідки кримінально-правової політики в сфері протидії кримінальним правопорушенням проти здоров'я мають бути спрямовані на приведення законодавства про кримінальну відповідальність в точну відповідність із Конституцією України. Кримінально-правові нормативи, що встановлюють покарання за кримінальні правопорушення проти здоров'я, є бланкетними, тобто містять посилання на Правила визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, якими сьогодні встановлюються лише процедура визначення ступеня

тяжкості таких ушкоджень (їх опис), медичні ж критерії затверджує Міністерство охорони здоров'я України. Це не відповідає моделі правничої держави, закріпленої в ст. 1 Конституції України, оскільки суттєво ускладнює можливість контролю за обсягом кримінальної відповідальності, що зумовлено потребою в ура-

хуванні норм нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України. Із огляду на це слід розробити та прийняти закон про основи визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, в якому мають знайти легальну фіксацію критерії та порядок визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Митрофанов И.И., Лысенко И.В., Рябушко Н.Н. Неизгладимое обезображивание лица: от медицинской к юридической оценке. *Світ медицини та біології*. 2018. № 4 (66). С. 81–87.
2. Mytrofanov Igor I., Lysenko Igor V., Ryabushko Mykola M. Mental illness as a consequence of criminal offence against the person. *Wiadomości Lekarskie*. 2019. Tom LXXII. Nr 5 cz I. PP. 862–867.
3. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. 2-ге вид. Київ: Атіка, 2002. 640 с.
4. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95> (дата звернення: 06.07.2019).
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М. І. Хавронюка. 4-те вид., перероб. та доповн. Київ: Юридична думка, 2007. 1184 с.
6. Конституционное право: словарь / отв. ред. В.В. Маклаков. Москва: Юрист, 2001. 560 с.
7. Горбунова Л.В., Курц А.В. Обстоятельства, отягчающие наказание, по уголовному праву России (вопросы теории и практики). Казань: Изд-во «Таглитат» Ин-та экономики, управление и права, 2004. 154 с.
8. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2. *Юридичний вісник України*. 2003. № 11, 15–21 березня.
9. Загородников Н.И. Преступления против здоровья. Москва: Юридическая литература, 1969. 168 с.
10. Митрофанов І.І., Лінов В.М. Злочини проти здоров'я людини: навчальний посібник. Кременчук: Видавець «ПП Щербатих О.В.», 2017. 328 с.
11. Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4057400> (дата звернення: 01.09.2019).

Митрофанов И.И., Лысенко И.В.

Квалифицирующие признаки тяжкого телесного повреждения.

Аннотация. Стаття посвящена квалифицирующим признакам тяжких телесных повреждений. Одним из основных конституционных положений есть то, что жизнь и здоровье человека признаются высочайшей ценностью в Украине. Уголовный кодекс Украины (УК), развивая конституционные положения, в иерархии объектов уголовно-правовой охраны поставил в статье 1 на первое место интересы человека. Тем не менее такой правовой фундамент не повлиял на то, чтобы, преступность, связанная с посягательствами на жизнь и здоровье лица, существенно снизилась. Квалифицирующие признаки тяжкого телесного повреждения сформулированы достаточно лаконично и не вызывают сложности в судебной практике за исключением тяжкого телесного повреждения с причинением смерти пострадавшему (ч. 2 ст. 121 УК). Уголовно-правовые нормативы, которые устанавливают наказание за уголовные правонарушения против здоровья, являются бланкетными, т.е.

содержат ссылку на Правила определения степени тяжести телесных повреждений, которыми сегодня устанавливаются лишь процедура определения степени тяжести таких повреждений (их описание), медицинские же критерии утверждает Министерство здравоохранения Украины. Это не отвечает модели правового государства, закрепленного в ст. 1 Конституции Украины, поскольку существенно усложняет возможность контроля за объемом уголовной ответственности, что обусловлено потребностью в учете норм нормативно-правовых актов Министерства здравоохранения Украины. С учетом этого нужно разработать и принять закон об основах определения степени тяжести телесных повреждений, в котором должны найти легальную фиксацию критерии и порядок определения степени тяжести телесных повреждений.

Ключевые слова: телесные повреждения, тяжкие телесные повреждения, квалифицирующие признаки тяжких телесных повреждений, мучение, запугивание пострадавшего или иных лиц, расовая, национальная или религиозная нетерпимость, заказ.

I. Mitrofanov, I. Lysenko

Qualifying signs of severe personal injury.

Summary. The article is devoted to qualifying signs of grievous bodily harm. One of the main constitutional provisions is that human life and health are recognized as the highest value in Ukraine. The Criminal Code of Ukraine (CC), developing constitutional provisions, in the hierarchy of objects of criminal law protection put in article 1 human interests in the first place. Nevertheless, such a legal foundation did not affect the fact that crime related to attacks on the life and health of a person would be significantly reduced. The qualifying signs of grievous bodily harm are formulated quite concisely and do not cause difficulties in judicial practice, with the exception of grievous bodily harm causing death to the injured (part 2 of article 121 of the Criminal Code). The criminal law standards that establish penalties for criminal offenses against health are blanket, i.e. contain a link to the Rules for determining the severity of bodily harm, which today establish only the procedure for determining the severity of such injuries (their description), the medical criteria are approved by the Ministry of Health of Ukraine. This does not meet the model of the rule of law enshrined in Art. 1 of the Constitution of Ukraine, since it significantly complicates the ability to control the amount of criminal liability, which is due to the need to take into account the norms of regulatory legal acts of the Ministry of Health of Ukraine. With this in mind, it is necessary to develop and adopt a law on the basis for determining the severity of bodily harm, in which the criteria and procedure for determining the severity of bodily harm should be legally fixed.

Keywords: bodily harm, grievous bodily harm, qualifying signs of grievous bodily harm, torment, intimidation of the victim or other persons, racial, national or religious intolerance, order.

